

Salamuralık Yaprak Üretilen Bağlarda Farklı Üretim Modellerinin Ekonomik Analizi

Rüstem CANGI¹ Mustafa ADINIR² Adem YAĞCI¹ Neval TOPÇU¹ Seda SUCU¹

ÖZET: Türkiye 479 024 hektar alandan 4 264 720 ton yaş üzüm ile dünyadaki en önemli üzüm üreten ülkelerden birisidir. Bağlarda esas ürün olarak üzüm yoğun olarak yetiştirilmekle birlikte, asma yaprakları da Dolma yapımında değerlendirilmektedir. Tokat bölgesi Türkiye’de salamuralık asma yaprağının en önemli üretim merkezlerinden birisidir. 2010 yılında yürütülen bu araştırmada, salamuralık yaprak ve üzüm üretim modellerini ekonomik açıdan incelemek amaçlanmıştır. Denemede, Narince üzüm çeşidinde iki farklı düzeyde (üç ve beş dönem) salamuralık yaprak ve farklı dönemlerde hasadını üzüm (olgun ve koruk) içeren 6 farklı üretim modeli araştırılmıştır. Salamuralık yaprak toplanan asmalarda hem koruk hem de olgun üzüm verimi azalmıştır. Koruk üzüm verimi olgunlaşma döneminde elde edilen verime göre % 45 oranında daha düşük çıkmıştır. Salamuralık asma yaprağı verimi 126.8 kg da⁻¹ (üç dönem) ile 199.6 kg da⁻¹ (beş dönem) arasında değişmiştir. Olgun ve koruk üzüm yetiştiriciliğinde en yüksek verim 2561.7 kg da⁻¹ ve 1384 kg da⁻¹ olarak kontrol uygulamasından elde edilmiştir. Üretim maliyeti 0.70 TL (olgun üzüm) ile 1.19 TL (beş dönem salamuralık yaprak+olgun üzüm) arasında değişmiştir. En yüksek brüt ve net kar 960.3 TL da⁻¹ ve 422.6 TL da⁻¹ olarak üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm yetiştiriciliğinden saptanmıştır. Bu sonuçlara göre, üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm yetiştiriciliğinin en karlı üretim modeli olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Narince, koruk üzüm, salamuralık yaprak, üretim modelleri, ekonomik analiz

Economic Analysis of Different Production Models in Vineyard Produced Brined-Grape

ABSTRACT: Turkey is one of the most important grape-growing countries in the world, with a viticultural area of about 479 024 ha, and a production of 4 264 720 tons. Grape at vineyard is cultivated predominantly for fruits but the grape leaves have also been used to make Dolma (stuffed leaves). Tokat province is one of the most important production center of stuffed grape leaves in Turkey. In this study carried out in 2010, it was aimed to examine of economically of different models of brined-grape leaves and grape growing. In the experiment, six different growing method at Narince grape cultivar were investigated that brined-vine leaves were picked two levels in grapevines (three times and five times) and harvested two stages in grapes (ripe and unripe). Both ripe and unripe grape yield were decreased in grapevines on which brined-grape leaves were picked. Unripe grape yield was 45 % lower than ripe grape yield. Brined-grape leaves yield changed between 126.8 kg da⁻¹ and 199.6 kg da⁻¹ in three and five times harvest, respectively. The highest ripe and unripe grape yields were obtained with 2561.7 kg da⁻¹ and 1384 kg da⁻¹ from control treatment, respectively. Production cost changed between 0.70 TL (ripe grape growing) and 1.19 TL (five times brined-grape leaves + ripe grape growing). The highest gross and net profits were determined with 960.3 TL da⁻¹ and 422.6 TL da⁻¹ (three times brined-grape leaves + ripe grape growing). According to these results, it can be said that the three times brined-leaves picking + ripe grape growing is a profitable activity.

Keywords: Narince, unripe grape, brined-grape leaf, production models, economic analysis

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Tokat, Türkiye

² Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat, Türkiye

* Bu araştırma GOÜ Bilimsel Araştırma Fonu (2010/6) tarafından desteklenmiştir

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Rüstem CANGI, rcangi@hotmail.com

GİRİŞ

Ülkemizde bağcılığın başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği ekolojilerden birisi olan Tokat yöresinde yapılan bir araştırmada, 44 üzüm çeşidinin yetiştiği, Narince çeşidinin ise bölge üretiminin yaklaşık % 90'ını oluşturduğu bildirilmiştir (Kara, 1990). Narince üzüm çeşidi, şaraplık bir çeşit olmakla birlikte bölgede uzun yıllardır sofralık ve şıralık olarak da yoğun olarak değerlendirilmektedir. Bu çeşit aynı zamanda en kaliteli sarmalık yaprağa sahip çeşitlerden birisidir. Narince üzüm çeşidinin salamuralık yaprağı, iç ve dış piyasada aranan ve hatta marka olmuş Tokat yöresinin en önemli çeşididir (Göktürk ve ark., 1997).

Bölgede üreticiler salamuralık yaprak topladıktan sonra kalan üzümleri genellikle şıralık/şaraplık olarak değerlendirmektedir. Üreticilerin büyük bir kısmı şu an için bağlarda ana ürün olarak yaprağı, yan ürün olarak ise üzüm üretimini esas alan bir yetiştiricilik yapmaktadır. Aşırı miktarda yaprak toplama asmada kalan üzümlerin istenilen olgunluk seviyesine ulaşmamasına ve dolayısıyla üzümün kalitesinin düşük olmasına neden olmaktadır (Cangi ve ark., 2005). Bu yüzden, bağlarda üzüm kalitesini fazla düşürmeden, ekonomik olan ve ne miktarda salamuralık yaprak toplanmasının gerektiğini ortaya koyan bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Tokat ilinde 2009 verilerine göre 34 325 dekar alandan 23 223 ton şaraplık üzüm, 23 627 dekarlık alandan ise 10 795 ton sofralık üzüm üretimi gerçekleşmiştir. İl genelinde 12 000 ton civarında salamuralık yaprak üretildiği, ilde 13 adet bağ yaprağı işleme tesisinin bulunduğu bildirilmektedir (Anonim, 2010a).

Tokat Merkez ilçede üzüm üretimi ve pazarlanmasındaki mevcut durum konusunda yürütülen bir çalışmada, işletmeler ortalamasına göre işletmede kullanılan aile işgücünün, işletmede kullanılan toplam işgücünün % 99.20'sini teşkil ettiği, ortalama üzüm üretiminin işletme büyüklük grupları itibarı ile 737.81 kg ile 4 880.56 kg arasında değiştiği ve işletmeler ortalamasında 2 213.64 kg olduğu saptanmıştır. Ortalama yaprak üretimi ise işletme büyüklük grupları itibarı ile 190.34 kg ile 868.89 kg arasında değiştiği, işletmeler ortalamasında 400.27 kg olduğu bildirilmiştir. Hem üzüm hem de yaprak üretim miktarının işletme büyüklüğü ile arttığı gözlenmiştir (Elmalı, 2008).

Bağlardan hem yaprak hem de üzümün ticari anlamda değerlendirilmesi her iki üründe de verim ve

kalite sorunları yaşanmasına neden olmaktadır. Hastalık ve zararlılarla mücadele tamamen üzüm üretimine göre planlanmakta ve uygulanmakta, bu durum esas gelir getiren salamuralık yaprakta kalıntı sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Aşırı yaprak toplama üzüm kalitesini düşürdüğü gibi, asmanın sürgünlerinin yeterince besin maddesi depolamadan kışa girmesine de neden olmaktadır. Yoğun yaprak ve üzüm üretimi aynı zamanda asmanın ekonomik ömrünü de kısaltmaktadır. Bu durumda, salamuralık yaprağın toplandığı bağlarda, hem üzümün ticari olarak yararlanmak hem de sürdürülebilir bir yetiştiricilik için üzümün koruk aşamada iken değerlendirilmesi alternatif üretim modeli olarak düşünülebilir. Koruk üzüm ülkemizin değişik yörelerinde koruk suyu ve koruk üzüm turşusu olarak değerlendirilmektedir (Anonim, 20010b,c,d,e).

Tokat yöresinde üzüm ve salamuralık yaprak üretiminin birlikte yapıldığı bağlarda; en karlı ve sürdürülebilir üretim modelinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu çalışmada, farklı miktarda salamuralık yaprak toplama ve üzüm üretim modellerinde yapılan masraflar, girdiler ve elde edilen gelir miktarları saptanarak en uygun üretim modeli ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırma 2010 yılında Tokat Merkez ilçeye bağlı Çarıköy köyündeki üretici bağında gerçekleştirilmiştir. Deneme, 1103 Paulsen anacı üzerine Narince çeşidi aşılannmış 3 x 1.75 m dikim sıklığında ve 10 yaşlı omcalarda yürütülmüştür. Asmalar dinlenme döneminde iki göz üzerinden 30±5 göz omca şeklinde budanmıştır.

Yöntem

Araştırma salamuralık yaprak, koruk ve olgun üzüm üretimini içeren altı farklı üretim modelini içermektedir. Araştırmada uygulama olarak incelenen üretim modelleri:

- 1-Salamuralık yaprak toplamadan olgun üzüm (O.Ü.)
- 2- Salamuralık yaprak toplamadan koruk üzüm (K.Ü.)
- 3-Üç dönem salamuralık yaprak + koruk üzüm (3 D.Y.+K.Ü.)
- 4-Üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm (3 D.Y.+O.Ü.)

5-Beş dönem salamuralık yaprak + koruk üzüm (5 D.Y.+K.Ü.)

6-Beş dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm (5 D.Y.+O.Ü.)

Değişen masraflar olarak; işgücü ve masrafları, materyal masrafları ve döner sermaye faizi alınmıştır. Değişen masraf grubunu oluşturan masraf unsurlarının belirlenmesinde dışarıdan temin edilen hammadde ve yardımcı maddelerde maliyet bedeli, işletmeden temin edilenlerde ise çiftlik avlusu fiyatı esas alınmıştır (Birinci ve Er, 2006).

Değişen masraflar toplamının % 3'ü genel idare giderleri olarak hesaplanmıştır. Döner sermaye faizi, değişen masraflara T.C. Ziraat Bankasının bitkisel üretim kredilerine 2010 yılında uyguladığı faiz oranının (% 13) yarısı (% 6,5) uygulanarak hesaplanmıştır. Çıplak arazi değerinin faizi, araştırma bölgesindeki çıplak arazinin cari alım satım değerinin % 5'i alınarak tespit edilmiştir (Demircan ve ark., 2005). Deneme yapılan bölge dikkate alınarak, 1 dekar çıplak arazi bedeli 8 000 TL olarak hesaplanmıştır.

Tesis masrafları, işçilik; toprak hazırlama, dikim, gübreleme, sulama, çapalama, ilaçlama, hammadde-yardımcı madde malzeme; fidan, gübre, ilaç, yakıt, diğer, arazi kirası, alet-makine kirası, diğer dolaysız giderlerden oluşmaktadır (Birinci ve Er, 2006). 2010 yılında 1 dekar bağın tesis bedeli 2 000 TL olarak dikkate alınmıştır. Tesis masrafları yıllık amortisman payı, tesis dönemi boyunca yapılan toplam tesis masraflarının bağın ekonomik ömrüne bölünerek elde edilmiştir (2000/40= 50 TL yıl⁻¹). Tesis sermayesi faizi ise toplam tesis masrafları yarı değerine %5 faiz uygulanarak hesaplanmıştır (2000/2=1000*0.05=50 TL).

Birim alana brüt üretim değeri, üretim masrafı, brüt, net, oransal kar ve birim ürün maliyetinin hesaplanmasında şu formüller kullanılmıştır (Demircan ve ark., 2005).

Brüt Üretim Değeri (TL da⁻¹) = Verim (kg da⁻¹) x Satış Fiyatı (TL kg⁻¹)

Üretim Masrafları (TL da⁻¹) = Değişen Masraflar (TL da⁻¹) + Sabit Masraflar (TL da⁻¹)

Üretim Masrafları (TL kg⁻¹) = Üretim Masrafları (TL da⁻¹) / Verim (kg da⁻¹)

Brüt Kar (TL da⁻¹) = Brüt Üretim Değeri (TL da⁻¹) – Değişen Masraflar (TL da⁻¹)

Net Kar (TL da⁻¹) = Brüt Üretim Değeri (TL da⁻¹) – Üretim Masrafları (TL da⁻¹)

Oransal Kar = Brüt Üretim Değeri (TL da⁻¹) / Üretim Masrafları (TL da⁻¹)

Bağlarda tüm modellerde masraflar genel olarak aynı olmakla birlikte yoğunlukları değişmektedir. Çalışmada masraf hesaplamaları yaparken, üretim modellerine göre dikkate alınan erkek işgücü (EİG) ihtiyacı ve bedeli Çizelge 1'de sunulmuştur.

Modellere göre işgücü ihtiyacı Ağaoglu ve ark. (1998)'nin bildirdiği sonuçlar ve arazi çalışmasında tarafımızdan yapılan uygulamalar dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bir günlük EİG bedeli, Tokat piyasasında sigorta dahil 40 TL gün⁻¹ olarak dikkate alınmıştır. İlaçlama yine araştırmamızın yapıldığı 2010 yılı gelişme döneminde yaptığımız uygulamalar dikkate alınarak hesaplanmış olup, her bir ilaçlama bedeli 20 TL da⁻¹ olarak belirlenmiştir.

Araştırmada ürün olarak salamuralık yaprak, koruk ve olgun üzüm üretilmiştir. Modellere göre dekardan elde edilen verimler ürün bedelleri ile çarpılarak gelir hesaplanmıştır. Olgun üzüm sofralık ve şıralık/şaraplık olarak ayrıca hesaplanmıştır. Üretim modellerine göre olgun üzüm kalitesi değişmiş olup, her üretim modeli için olgun üzüm sofralık ve şıralık ürün oranı ayrıca dikkate alınmıştır. Sofralık üzümün bedeli 1 TL kg⁻¹, şıralık ve koruk üzümün bedeli ise 40 kuruş kg⁻¹ olarak hesaplanmıştır. Salamuralık yaprak ise 4 TL kg⁻¹ olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada, üretim modellerine göre olgun üzümün kalite sınıflaması bağda yetiştirilen ürünlerin tarımı sırasında ortaya çıkan orana göre şu şekilde ortaya çıkmıştır.

1-Salamuralık yaprak toplamadan sadece olgun üzüm üretiminde verimin % 70'i sofralık, % 30'u şıralık

2- Üç dönem salamuralık yaprak toplanan asmalardaki olgun üzüm veriminin % 60'ı sofralık, % 40'ı şıralık

3-Beş dönem salamuralık yaprak toplanan olgun üzüm veriminin, % 45'i sofralık % 55'i şıralık olarak hesaplanmıştır.

Bağda yapılan koruyucu ve kontakt etkili ilaçlamada uygulanan pestisitler için uygulama başına 20 TL ücret değişen masraf olarak hesaplanmıştır. Çiftlik

ve suni gübre tüm uygulamalar için 100 TL da⁻¹ olarak dikkate alınmıştır.

Deneme Bölünmüş Parseller deneme desenine göre kurulmuş olup, verilere JUMP 7.0.1 versiyonlu istatistik programında varyans analizi yapıldıktan sonra ortalamalar LSD (0,05) çoklu karşılaştırma testi ile karşılaştırılmıştır. Her uygulama dört tekerrürlü ve her tekerrürde üç omca olacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada salamuralık yaprak hasatları, beş dönemde yapılmış olup hasatlar 29 Mayıs, 10 Haziran, 16 Haziran, 23 Haziran ve 5 Temmuz 2010 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Salamuralık yaprak normal düzeyde hasat yapılarak gerçekleştirilmiştir. Koruk üzüm 15 Temmuz 2010, olgun üzümler ise 14 Eylül 2010 tarihinde hasat edilmiştir. Beş dönem yaprak toplanan asmalarda 199.6 kg salamuralık yaprak hasat edilmiştir. Salamuralık yaprak toplama üzüm verimini olumsuz yönde etkilemiş olup, bu koruk üzüm veriminde daha düşük olgun üzüm veriminde ise daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. En yüksek verim koruk üzümde

1384.5 kg da⁻¹ iken olgun üzümde 2561.7 kg da⁻¹ şeklinde saptanmıştır (Çizelge 2).

Ağaoğlu ve ark. (1988), Tokat yöresinde dekardan 600-700 kg asma yaprağı toplanan bağlar olmakla birlikte, genellikle toplam bağ alanlarının % 85,6'ında dekardan ortalama 100 kg yaprak toplandığını bildirmektedir. Cangı ve ark. (2005), bölgede salamuralık yaprak üretimi ile ilgili araştırmada, Tokat yöresinde üreticilerin ortalama 3.96 dönem, dekardan 333.75 kg yaprak hasat ettiklerini kaydetmektedir. Kılıç (2007) ise, Erbaa ilçesinde 2005-2006 yıllarında Narince çeşidinde yapılan bir çalışmada, budama döneminde yükleme seviyelerine göre, kordon sistemine sahip asmalarda salamuralık asma yaprağı veriminin 260.5-392.7 kg da⁻¹; goble sistemine sahip omcalarda ise 338.68-440.63 kg da⁻¹ arasında değiştiğini bildirilmiştir. Elmalı (2008) Tokat merkez ilçede, dekara yaprak veriminin 69,01 kg olduğunu, 2005 yılı verilerine göre Tokat İli geneli (75 kg)'ne yakın çıktığını bildirmektedir (Anonim, 2006). Salamuralık yaprak verimi bağın yaşı, dikim sıklığı, bağın toprak yapısı, kültürel işlemler ve hasat miktarına göre değişmektedir. Bizim çalışmamızda normal bir hasat durumunda elde edilen sonuçlar gözükmemektedir.

Çizelge 1. Değişik yoğunlukta salamuralık yaprak toplanan ve toplanmayan asmalarda koruk/olgun üzüm üretim modellerinde erkek işgücü gideri

Masraflar	Üretim modelleri					
	O.Ü.	K.Ü.	3 D. Y+K.Ü.	3.D.Y.+O.Ü.	5D. Y+K.Ü.	5.D.Y.+O.Ü.
Bakım Ve İşçilik Giderleri	Erkek işgücü ihtiyacı (adet)					
Arazi belleme+çapalama	6	4	6	6	6	6
Kış budama ve çubuk toplama işçiliği	3	3	3	3	3	3
İlaçlama işgücü	3	1	1	2	1	2
Üzüm hasadı işçiliği	4	3	3	3	3	3
Yaprak hasadı işçiliği	-	-	4	4	6	6
Gübreleme işçiliği	1	1	1	1	1	1
Üzüm tasnif ve ambalajlama işçiliği	2	-	-	1	-	1
Çit tamiri ve koruma işçiliği	1	1	1	1	1	1
Yaz budaması+sürgün bağlama	3	-	-	2	-	1
Toplam EİG.	23	13	19	23	21	24
E.İ.G. Masrafı (TL)	920	520	760	920	840	960

Çizelge 2. Farklı ürün üretim modellerinde verim değerleri

	Üretim Miktarı (kg da ⁻¹)		
	Salamuralık yaprak	Koruk Üzüm	Olgun Üzüm
Kontrol	-	1384.5	2561.7
3 dönem salamuralık yaprak	26.8	1356.6	2248.3
5 dönem salamuralık yaprak	199.6	1277.6	1898.7
Lsd (%5)	-	Ö.D.	Ö.D.

Bölgede birim alandan toplanan yaprak miktarının bizim elde ettiğimiz f-değerin 2-3 katı olduğu düşünülürse, kar marjının daha da artacağı görülmektedir.

Erbaa'da yapılan bir çalışmada ise, budama seviyesine göre üzüm verimi, goble sistemde 850-2400 kg da⁻¹, kordon sisteminde 470,64-2082,36 kg da⁻¹ arasında değişmiştir (Kılıç, 2007). Elmalı (2008), Tokat Merkez ilçede yaptığı çalışmada, incelenen işletmelerde işletmeler ortalamasına göre dekara üzüm veriminin 381,66 kg olduğunu, 2005 yılı verilerine göre hem Tokat (665,06 kg) hem de Türkiye (746,12 kg) dekara üzüm veriminden daha düşük olduğunu bildirmiştir (Anonim, 2006).

Bu araştırmada elde edilen olgun üzüm verim değerleri, Narince üzüm çeşidinde daha önceki alınan verim sonuçlara yakın hatta biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Salamuralık yaprak toplamanın verimi olumsuz yönde etkilediği, bu durumun yaprak toplama oranı ile değiştiği sonucu ortaya çıkmıştır. Üzümlerin olgunlaşma döneminde, toplanan yaprak asmayı ve jetatif gelişmeye yoğun bir şekilde yönlendirmektedir (Ağaoğlu, 2002).

Üretim değerlerinin hesaplanmasında üretim modellerine göre üzüm ve yaprak bedelleri ayrı ayrı hesap-

lanırken, üretim maliyetinin hesaplanmasında kullanılan genel verim değerleri, her modelde dekardan alınan yaprak ve üzüm verim miktarları toplanarak genel verim olarak değerlendirilmeye alınmıştır (Çizelge 3).

Salamuralık yaprak, olgun ve koruk üzümün farklı kombinasyonlarda değerlendirildiği üretim modelleri üzerinde yapılan ekonomik analiz Çizelge 5'de sunulmuştur. Bir dekar bağ alanında değişken masrafın üretim modellerine göre 745.5 TL da⁻¹ ile 1331.3 TL da⁻¹ arasında değiştiği, özellikle EİG'nin maliyette önemli rol oynadığı (%75-80) görülmektedir. En yüksek masrafın olgun üzüm yetiştiriciliğinde, en düşük masrafın ise koruk üzüm yetiştiriciliğinde saptanmıştır.

Tarımsal faaliyeti yürüten işgücü, işletme kaynaklarını aktif hale getirerek onlardan faydalanmayı sağlamaktadır. Üretim faaliyetinin temel unsurlarından biri olan işgücü varlığı ve kullanımı, işletme sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir. İşgücünün esas kaynağını aile işgücü oluşturmaktadır (Anaç, 2005).

Elmalı (2008), Tokat merkez ilçedeki bağ işletmelerinde, işletmeler ortalamasına göre işletmede kullanılan aile işgücünün, işletmede kullanılan toplam işgücünün neredeyse tamamını (99.20) teşkil ettiğini bildirmekte-

Çizelge 3. Farklı üretim modellerinde salamuralık yaprak, koruk üzüm ve olgun üzüm verim değerleri

	Verim (kg da ⁻¹)			
	Salamuralık Yaprak	Olgun Üzüm	Koruk Üzüm	Genel Verim
O.Ü.	-	2562	-	2562
K.Ü.	-	-	1384	1384
3 D. Y. + K.Ü.	127	-	1356	1483
3 D. Y. + O.Ü.	127	2248	-	2375
5 D. Y. + K.Ü.	200	-	1277	1477
5 D. Y. + O.Ü.	200	1899	-	2099

Çizelge 4. Farklı üretim modellerinde brüt üretim değerleri

Üretim modeli	Gelir (TL da ⁻¹)					Brüt üretim Değeri (TL da ⁻¹)
	Sal. yaprak geliri (TL da ⁻¹)	Koruk üzüm geliri (TL da ⁻¹)	Olgun üzüm geliri (TL da ⁻¹)			
			Sofrahk	Şırahk	Toplam	
O.Ü.	-	-	1797	306	2103	2103
K.Ü.	-	554	-	-	-	554
3 D. Y. + K.Ü.	508	543	-	-	-	1051
3 D. Y. + O.Ü.	508	-	1349	360	1709	2217
5 D. Y. + K.Ü.	800	511	-	-	-	1311
5 D. Y. + O.Ü.	800	-	760	456	1216	2016

dir. İşletmelerde kullanılan yabancı işgücü oranının % 0.80 olduğu, bunun tamamını geçici ücretli işgücünün oluşturduğu, ayrıca işletme büyüklüğü arttıkça geçici ücretli işgücü kullanımının arttığı rapor edilmiştir.

Farklı üretim modellerinde masraf, gelir ve maliyetlerle ilgili değerlendirme Çizelge 5’de sunulmuştur. En düşük işçilik gideri koruk üzüm, en yüksek 5 D.Y.+O.Ü. üretim modelinde saptanmıştır. Sabit masraflar toplamına bakıldığında, üretim modellerine göre 522.4 TL da⁻¹ ile 539.9 TL da⁻¹ arasında değişiklik göstermiştir. Sabit masraflar içerisinde en fazla payı arazi kıymet faizi tutmuştur. Arazi faizinin üretim masraflarının neredeyse % 50-55’ni kapsadığı görülmüştür. Genel üretim masrafları (üretim maliyeti), modellere göre 1267.9 TL da⁻¹ ile 1871.2 TL da⁻¹ arasında yer almıştır.

Genel verim değerlerine bakıldığında en yüksek verim, 2562 kg (üzüm) ile olgun üzüm modelinden alınırken, 3 D.Y.+O.Ü. modeli 2375 kg (yaprak+üzüm) ile onu takip etmiştir. İncelenen üretim modellerinde elde edilen ürünlerin maliyeti en düşük (0.70 TL kg⁻¹) O.Ü. modelinde, en yüksek (1.19 TL kg⁻¹) 5 D.Y.+K.Ü. modelinde saptanmıştır.

Brüt üretim değeri, en düşük 554 TL da⁻¹ ile K.Ü. den elde edilirken, en yüksek 2217 TL ile 3 D.Y.+O.Ü. üretim modelinden elde edilmiştir. 3 D.Y.+O.Ü. modeli Brüt Kar (960.3 TL da⁻¹) açısından en karlı model olarak çıkarken, bunu O.Ü. ve 5 D.Y.+O.Ü. modelleri takip etmiştir (Çizelge 5). Net kar yine benzer şekilde bu üç modelde sırasıyla 422.6 TL da⁻¹; 308.6 TL da⁻¹ ve 144.8 TL da⁻¹ olarak saptanmıştır. Özellikle koruk üzüm üretim modelleri zarar edilen üretim modelleri olmuştur (Çizelge 5).

Oransal kar, 1 TL’lik masrafa karşılık 3 D.Y.+O.Ü. modelinden 1.24 TL gelir elde edilirken, K.Ü. modelinden 0.44 TL gelir elde edilmekte olduğu, yani sadece koruk üzüm üretilip satılması durumunda 1 TL karşılığında, 56 kuruş zarar edildiği görülmektedir.

Cangi ve ark. (2005), salamuralık yaprak üretimi ile ilgili araştırmada, Tokat yöresinde bir dekar bağdan elde edilen ortalama 1000 TL’lik gelirin yaklaşık % 55’i yaprakten elde edildiği, bu da üreticinin en az meyve kadar salamuralık yaprak üretimine önem vermesine neden olduğunu bildirilmiştir.

Çizelge 5. Farklı üretim modellerinde masraf, gelir ve maliyetler(TL)

Masraflar		Üretim modelleri					
		O.Ü.	K.Ü.	3 DY+ KÜ	3DY+OÜ	5DY+KÜ	5DY+OÜ
DEĞİŞEN MASRAFLAR (TL da ⁻¹)	1. BAKIM VE İŞÇİLİK GİDERLERİ (TL)	Erkek işgücü ihtiyacı (TL)					
	İşçilik gideri (Çizelge 3.3)	920	520	760	920	840	960
	2. GİRDİLER TOPLAMI						
	Gübre (TL)	100	100	100	100	100	100
		120	40	60	40	60	40
	3. Nakliye Giderleri (TL)	40	40	120	120	150	150
	4. Masraflar Toplam (1+2+3)	1180	700.0	1040.0	1180.0	1150.0	1250.0
	5. Döner Sermaye Faizi (%6,5)	76.7	45.5	67.6	76.7	74.75	81.25
Değişen Masraflar Top. (A) (4+5)	1256.7	745.5	1107.6	1256.7	1224.8	1331.3	
SABİT MASRAFLAR (TL/da)	1. Genel İdare Gideri (% 3)	37.7	22.4	33.2	37.7	36.7	39.9
	2. Çıplak Arazi Kıymet Faizi (% 5’i)	400	400	400	400	400	400
	3. Tesis Sermaye Faizi (%5)	50	50	50	50	50	50
	4. Tesis Masrafları Amortisman Payı	50	50	50	50	50	50
	Sabit Masraflar Toplamı (1+2+3+4) (B)	537.7	522.4	533.2	537.7	536.7	539.9
Genel masraflar top. (C=A+B)		1794.4	1267.9	1640.8	1794.4	1761.5	1871.2
Genel Verim (üzüm, yaprak) (kg/da) (D)		2562	1384	1483	2375	1477	2099
Üretim Maliyeti (TL/kg) (E=C/D)		0.70	0.92	1.11	0.76	1.19	0.89
Brüt üretim değeri (TL/da) (F)		2103	554	1051	2217	1311	2016
Brüt kar (G= F-A)		846.3	-191,5	-56,6	960,3	86,2	684,7
Net Kar (Fark) (TL/DA) (H= F-C)		308.6	-713.9	-589.8	422.6	-450.5	144.8
Oransal kar (F/C)		1.17	0.44	0.64	1.24	0.74	1.08

O.Ü.: Salamuralık yaprak toplamadan olgun üzüm ; K.Ü.:Koruk üzüm 3 D.Y.+K.Ü.:Üç dönem salamuralık yaprak + koruk üzüm
3 D.Y.+O.Ü.: Üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm ; 5 D.Y.+O.Ü.: Beş dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm

Elmalı (2008) tarafından 2005 yılında Tokat Merkez ilçede gerçekleştirilen bir çalışmada, işletmeler ortalamasına göre miktar bazında, üretilen üzümün % 87.17'sinin satıldığını, değer bazında ise satılan üzümün toplam üretim içerisinde % 88.21'lik bir paya sahip olduğunu bildirmektedir. Bu durum bölgede üzümün pazara dönük olarak üretildiğini göstermektedir. Üretilen yaprağın ise miktar bazında % 66.94'ü satıldığını ve % 33.06'sının işletme içerisinde tüketildiğini kaydetmektedir. Değer bazında ise satılan yaprağın, toplam üretim içerisinde % 70.33'lük bir paya sahip olduğu, işletme büyüklüğü arttıkça pazara dönük yaprak üretiminin söz konusu olduğunu bildirilmektedir. İncelenen işletmelerin tamamının üzümü taze olarak, asma yaprağını ise % 97.78'i taze, % 2.22'sinde salamura halinde sattıkları belirlenmiştir. Üreticilerin tamamı asma yaprağını il içine pazarlarken, % 68.18'i üzümü il dışına, % 31.82'si ise, il içine pazarladıkları tespit edilmiştir. Araştırma bölgesinde 2005 yılı itibarı ile üzümün taze olarak ortalama satış fiyatı 0.61 TL, asma yaprağının ise taze olarak 2.27 TL, salamura halinde 1.50 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin tamamının asma yaprağını peşin olarak, üzümü ise % 81.82'si vadeli, % 18.18'i de peşin olarak sattıkları belirlenmiştir. Üzüm üretiminde dekara düşen üretim masraflarının 78.77 TL olduğu, bunun % 74.15'inin değişen masraflar, % 25.85'ini ise sabit masrafların oluşturduğu saptanmıştır. İşletmelerde dekara brüt karın 174.40 TL, net karın 154.04 TL ve oransal karın ise 2,96 olarak hesaplandığı kaydedilmektedir.

O.Ü: Salamuralık yaprak toplamadan olgun üzüm ; K.Ü.:Koruk üzüm 3 D.Y.+K.Ü.:Üç dönem salamuralık yaprak + koruk üzüm

3 D.Y.+O.Ü.: Üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm ; 5 D.Y.+O.Ü.: Beş dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm

Bölgede üreticiler salamuralık yaprağı salamura yaparak satma kültürüne sahip olup, henüz ticari anlamda koruk üzüm turşusunun üretilerek satılması söz konusu değildir. Koruk üzümün değerlendirilmesi bölgede gelişmeye açık bir sektör olarak görülmektedir.

Üreticiler en az 1000 TL'lik masraf (arazi kıymet faizi+işçilik) tüm üretim modellerinde net kara eklendiğinde, üreticilerin eline net geçecek para her bir üretim modeli için daha da artacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tokat yöresinde yoğun olarak yetiştirilen Narince üzüm çeşidinde, salamuralık yaprak ve üzümün aynı zamanda yararlanma vazgeçilmez bir üretim tarzı olarak görülmektedir. Salamuralık yaprak ticari açıdan daha fazla getirisi olan bir ürün görülmekle birlikte, aşırı yaprak toplama olgunlaşmaya bırakılan üzümün verim ve kalitesini de oldukça düşürmektedir.

Salamuralık yaprak ve üzüm üretiminin ekonomik analizi ile ilgili ilk kez yapılmış olan bu çalışmada; en düşük değişen masraf koruk üzüm üretim modelinden, en yüksek ise beş dönem salamuralık yaprak ve olgun üzüm üretim modelinde saptanmıştır. Değişken masraflar içerisinde büyük payı işçilik masrafı, sabit masraflar içerisinde ise arazi kıymet faizi tutmuştur. İncelenen üretim modellerinde elde edilen ürünlerin maliyeti en düşük olgun üzüm modelinde, en yüksek beş dönem salamuralık yaprak ve koruk üzüm modelinde saptanmıştır. Üç dönem salamuralık yaprak ve olgun üzüm üretim modeli brüt kar ve net kar açısından en karlı üretim modeli olarak belirlenmiştir.

Bölgede salamuralık yaprak sektörünün gelişerek uzun vadede kalıcı olabilmesi için, kalıntı riskini mutlak surette ortadan kaldırması ile mümkün olacaktır. Bunun için de, zirai mücadele programının olgun üzüm yetiştiriciliğine göre değil, salamuralık yaprak yetiştiriciliğine göre yapılması gerekmektedir. Koruk dönemde üzümün hasadı söz konusu olursa, zirai mücadele programı salamuralık yaprakta kalıntı sorununu azaltabilecek pratik bir çözüm olabilir. Bu üretim modeli, zamanla aşırı yaprak toplanan bağlarda sürdürülebilir bağcılık için de bir fırsat olacaktır. Bunun için bölgede koruk üzümün turşu vb. ürünlere işlenmesi önem arz etmektedir.

Bazı üreticiler az miktarda yaprak toplayıp, üzümü sofralık olarak değerlendirmekte ve gelir olarak tatminkar olduğunu da bildirmektedir. Bu, bölgedeki kaliteli sofralık üzüm piyasasının açık olması ile alakalı görülmektedir. Sofralık üzüme yönelik yatırımlar, uzun vadede bölgede bağcılık açısından karlı olabilecek sektör olarak gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, üretim yapılan mevcut bağlarda bağın beslenme durumu ve asmanın yaşına göre 3-4 dönem salamuralık yaprak hasadı ve üzümün olgunlaşması sonrasında değerlendirilmesi en karlı üretim tarzı olarak önerilmektedir. Bölgede koruk

üzümün ticari olarak turşuya işlenmesi ile ilgili araştırmaların yapılarak uygulamaya aktarılması ile 5 dönem yaprak toplama ve koruk aşamada üzümün (turşu, koruk suyu vb.) değerlendirilmesi daha karlı bir sektör olacağı göz önünde tutulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Y.S., Yazgan, A. Kara, Z., 1988. Tokat Yöresinde Yaprak Salamuracılığına Yönelik Asma Yetiştiriciliği Üzerinde Bir Araştırma. Türkiye II. Bağcılık Sempozyumu 31 5-03,6- 1988, Bursa
- Ağaoğlu, Y.S., 2002. Bilimsel ve Uygulamalı Bağcılık (Asma Fizyolojisi-1). Kavaklıdere Eğitim Yayınları: 5, 444 S.
- Anaç, H., 2005. Balıkesir İli Edremit İlçesi Yağlık Zeytin Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi. Ankara Üniversitesi, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/1910.pdf>; (14.05.2008).
- Anonim, 2006. Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları. Tokat.
- Anonim, 2010a. Tokat İlinin Tarımsal Yapısı ve Potansiyeli, TC Tokat Valiliği, 76 s.
- Anonim, 2010b. Koruk Suyu. http://tr.wikipedia.org/wiki/Koruk_suyu
- Anonim, 2010c. Koruk Şerbeti. <http://www.lezzetcenneti.com/d-3722-KORUK+SERBETI.html>
- Anonim, 2010d. Meyve Turşusu. <http://www.bahcesel.com/forum-sel/tursu-ve-salamuracilik-konservenve-sofralik/20464-meyve-tursusu-armut-uzum-ayva-elma/>
- Anonim, 2010e. Turşunun en iyi 10 adresi. www.hurriyet.com.tr/images/mekanimages/1707.jpg
- Birinci, A., Er, K., 2006. Bursa İli Karacabey İlçesinde Organik ve Konvansiyonel Şeftali Üretiminin Ekonomik Açından Mukayesesi ve Pazarlaması Üzerine Bir Araştırma. Tarım Ekonomisi Derneği (TAREKODER), http://www.tarekoder.org/webfolders/files/2006_1_03.pdf; (14.05.2008).
- Cangi, R., Kaya, C., Kılıç, D., Yıldız, M., 2005. Tokat Yöresinde Salamuralık Asma Yaprak Üretimi, Hasad ve İşlemede Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 6. Ulusal Bağ. Sem., Bil. kitabı (2005), Cilt:2, 632-640, Tekirdağ, 19-23 Eylül 2005.
- Demircan, V., Yılmaz, H., Binici, T., 2005. Isparta İlinde Elma Üretim Maliyeti ve Gelirinin Belirlenmesi. Tarım Ekonomisi Derneği (TAREKODER), http://www.tarekoder.org/webfolders/files/2005_2_02.pdf; (14.05.2008).
- Elmalı, Ö., 2008. Tokat İli Merkez İlçede Bağcılıkla Uğraşan İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları. GOÜ. Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tez, 152 s.,
- Göktürk, N., Artık, N., Yavaş, İ., Fidan, Y., 1997. Bazı Üzüm Çeşitleri ve Asma Anacı Yapraklarının Yaprak Konservesi Olarak Değerlendirilme Olanakları Üzerinde Bir Araştırma. Gıda, (1997) 22 (1):15-23. s.
- Kara, Z., 1990. Tokat Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik. Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerinde Araştırmalar, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kesgin, M., 2011. Sofralık Sultani Çekirdeksiz Üzüm Yetiştiriciliğinde Farklı Gölgeleme Oranları Ve Örtü Materyallerinin Hasadı Geciktirmesi İle Üzüm Kalitesi Üzerine Etkileri GOÜ Fen Bil Ens., Yük. Lis. Tez., 105 s.
- Kılıç, D., 2007. Narince Üzüm Çeşidinde Farklı Budama Seviyesi ve Azot Dozlarının Salamuralık Asma Yaprak Verimi ve Kalitesi Üzerine Etkileri. GOÜ. Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tez, 87 s.